

## Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΕ ΚΡΙΣΗ – ΠΕΡΙΣΤΑΣΙΑΚΗ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗ

ΤΟΥ Κ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ  
ΟΜ. ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ-  
ΜΕΛΟΥΣ ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΣΥΝΟΔΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ ΚΑΙ  
ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

### Χώρος πολυσυλλεκτικός

Το μυστήριο της Ι. Εξομολογήσεως είναι οπωσδήποτε ένας χώρος πολυσυλλεκτικός όχι μόνον υποδέχεται άτομα διαφόρων κατηγοριών αλλά και ποικίλα αιτήματα και προβλήματα. Δεν αντιμετωπίζει μόνο ζητήματα που εκ πρώτης όψεως αυτά και μόνο θα έπρεπε να αντιμετωπίζει. Την εξομολόγηση, δηλαδή, αμαρτημάτων των εξομολογουμένων που προσέρχονται και επιδιώκουν εν μετανοία την άφεση των αμαρτιών τους. Πολλές φορές οι εξομολόγοι εξομολογούν άλλους δια των εξομολογουμένων, διότι οι τελευταίοι αναφέρονται σε αμαρτήματα ή ενέργειες τρίτων προσώπων. Άλλες φορές πάλι η εξομολόγηση αναφέρεται σε ζητήματα που ξεφεύγουν από την κατηγορία των αμαρτημάτων ή με αφορμή κάποια λάθη, αστοχίες σε ζητήματα συμβουλευτικής καθοδηγήσεως για την πνευματική ζωή ή για θέματα πεζής και τετριμμένης καθημερινότητας.

Δεν είναι του παρόντος να δοθεί μια πανοραμική αποτύπωση αυτών που συμβαίνουν κατά τη διάρκεια του Μυστηρίου. Αν έγινε αυτή η εισαγωγή ήταν για να δείξουμε ότι τα προβλήματα ψυχικής υγείας που μπορεί να διαπιστωθούν στην Εξομολόγηση είναι κάποια

μεταξύ άλλων προβλημάτων που αντιμετωπίζει συνήθως ο εξομολόγος και καλείται να τηρήσει μια στάση, να πάρει θέση αλλά και να βρει τρόπους και μέσα επιλύσεως προβλημάτων, περιορισμού ή προλήψεως δυσάρεστων ηθικών ή υπαρξιακών καταστάσεων.

Είναι αλήθεια, ότι σε ένα μεγάλο ποσοστό άνθρωποι που αντιλήφθηκαν κάποιο ψυχικό τους πρόβλημα απευθύνθηκαν πρώτα πρώτα στην Εκκλησία και μετά σε άλλες ειδικότητες.

### **Γιατί απευθύνεται ο σύγχρονος άνθρωπος στην Εκκλησία**

Γενικότερα, όμως και όταν οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν δυσκολίες ή βρίσκονται σε κρίση απευθύνονται στους ανθρώπους της Εκκλησίας για να ζητήσουν κάποια συμβουλή. Επειδή μάλιστα ο χώρος της Ι. Εξομολογήσεως είναι ο μόνος σχεδόν χώρος της Εκκλησίας όπου οι άνθρωποι έχουν τη δυνατότητα να απευθυνθούν και να ζητήσουν συμβουλή, κατευθύνονται σ' αυτόν, όσο και αν δίδεται η εντύπωση, ότι ο σημερινός εκκοσμικευμένος άνθρωπος αποφεύγει να ζητάει συμβουλές ή κι αν τις ζητάει κάνει τελικά του «κεφαλιού» του για να νοιώθει αυτόνομος και απελευθερωμένος. Είναι αλήθεια ότι σήμερα επικρατεί ένα πνεύμα εναντίον κάθε υπακοής στην αυθεντία. Σε ακραίες περιπτώσεις μάλιστα, ο σημερινός άνθρωπος φθάνει σε σημείο να αρνείται κάθε μορφή αυθεντίας, κι όχι μόνο εκείνη που θέλει να επιβάλλεται με τρόπο

αυταρχικό. Αρνείται λοιπόν , και αρέσκειται «αυθεντικό εαυτό» του , που τον παραδέχεται ως την μοναδική αυθεντία. Εδώ , δύσκολα μπορούμε να μην θυμηθούμε το στίχο του Ησαΐα «Ουαί , οι συνετοί εν εαυτοίς , και ενώπιον αυτών επιστήμονες». Γιατί αυτό φαίνεται να είναι «αλαζονεία δεινή , το μηδενός οίεσθαι χρήζειν , αλλ' εαυτώ προσέχειν , ως μόνω τα κράτιστα συμβουλευέσθαι δυναμένω».

Σε αυτό το σημείο , θα έπρεπε να μη παραλείψουμε να σημειώσουμε , ότι σήμερα στην Ελλάδα παρέχονται συμβουλευτικές υπηρεσίες και συμβουλές από ένα πλήθος κοσμικών υπηρεσιών , που ανήκουν στο κράτος , σε οργανισμούς , συλλόγους , ενώσεις συνδέσμους γυναικών κ.λ.π. παρά την δυνατότητα όμως αυτή , υπάρχουν άνθρωποι , οι οποίοι , τελικά , εμπιστεύονται τους ανθρώπου της εκκλησίας για να τους ρωτήσουν και για τα ζητήματα που θα μπορούσαν να πάρουν πληροφορίες και συμβουλές από τις μνημονευθείσες υπηρεσίες.

Απευθύνονται , λοιπόν , όχι μόνο για θέματα που εκ πρώτης όψεως θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν «θρησκευτικά». Ο άνθρωπος του καιρού μας , όσο κι αν προσέρχεται να ζητήσει συμβουλές , χωρίς να θέλει να τον βλέπουν άλλοι ότι το κάνει πλησίον της Εκκλησίας , έχει εμπιστοσύνη και εναποθέτει σ' Αυτήν την ελπίδα του για τη λύση ενός ή περισσότερων προβλημάτων που τον απασχολούν.

Αυτό που τους κάνει να προστρέχουν στους ανθρώπους της Εκκλησίας είναι, ότι πέραν από μια εμπειρία ζωής που διαθέτουν, οι απαντήσεις και οι συμβουλές τους, στηρίζονται στην μακραίωνα παράδοση της Εκκλησίας και τον φωτισμό του Αγίου Πνεύματος. Η συμβουλευτική του δραστηριότητας δεν στηρίζεται αποκλειστικά και μόνο στις δυνατότητες του ανθρωπίνου παράγοντος, στις προσωπικές του εμπειρίες ως ανθρώπων, και δεν προέρχεται από δική τους πρωτοβουλία δεν διορίζονται δηλαδή από μόνοι τους σύμβουλοι των άλλων. Υπάρχει η βεβαιότητα ότι στα πλαίσια της Εκκλησίας μπορεί να λάβει χώρα υπεύθυνη συμβουλευτική δράση με εγγύηση ορθής εκτιμήσεως των προβλημάτων και επιτυχούς καθοδήγησεως για την επίλυσή τους.

Γι' αυτό, και όταν ακόμη δεν έχουν σαφές κίνητρο να «εξομολογηθούν», να μετανοήσουν, δηλαδή και να ζητήσουν άφεση των αμαρτιών τους – των οποίων ενδεχομένως να μην έχουν ούτε καν επίγνωση – σε περίπτωση δυσκολιών ή όταν αντιμετωπίζουν μια κρίση είναι δυνατόν να απευθυνθούν σε κάποιο ιερωμένο ή να αναζητήσουν μέσω γνωστών τους ή κατόπιν προτάσεως φίλων τους κάποιον άνθρωπο της Εκκλησίας στον οποίο να αποθέσουν το ή τα προβλήματα που τους απασχολούν.

Είναι κατανοητό ότι σ' αυτές τις περιπτώσεις οι άνθρωποι αυτοί αναζητούν κάποιον που να μπορεί να τους βγάλει από τη δύσκολη

θέση στην οποία ευρίσκονται και να μπορεί να τους συμβουλευσει να πάρουν κάποιες αποφάσεις ευρισκόμενοι σε μια αποφασιστική στιγμή. Και ό,τι άλλο προκύψει. Αν προκύψει, «εξομολογητική» στιγμή, καλώς να προκύψει. Ο άνθρωπος ζητάει τη στιγμή της κρίσεως να του δείξεις ένα προσανατολισμό ζητάει «σηματωρό και κήρυκα» (Οδυσσέας Ελύτης).

Απαιτείται, λοιπόν μια ετοιμότητα εκ μέρους των ανθρώπων της Εκκλησίας να μπορούν να υποδεχθούν αυτούς τους ανθρώπους για να μπορούν να τους συμβουλευθούν. Γι' αυτή την προετοιμασία και την ετοιμότητα έχει γίνει αρκετός λόγος στη σχετική ενότητα του *Εγχειριδίου οργάνωσης και δράσης που αναφέρεται στο Ενοριακό Ποιμαντικό Έργο στη σύγχρονη κοινωνία* και παρατίθεται εκεί εκτενής βιβλιογραφία. Ελπίζω σύντομα να είναι στα χέρια σας.

### **Δυσκολίες και κρίσεις**

Οι όπως είναι γνωστό αντιμετωπίζουν ποικίλης φύσεως δυσκολίες και κρίσεις που μπορεί να αποτελέσουν και κίνδυνο ανακοπής της προόδου τους και της αναπτύξεώς τους. Με την οικογένειά τους, τους φίλους, τους γνωστούς, την εργασία τους την υγεία τους τις σχέσεις του με το Θεό. Η κρίση δεν είναι πάντοτε κάτι παθολογικό στην ουσία της. Πολλές φορές είναι ένα αναγκαίο πέρασμα από μια κατάσταση σε μιαν άλλη. Παράδειγμα αυτό που

ονομάζουμε «κρίση της εφηβικής ηλικίας». Η κρίση, όμως, πρέπει να αντιμετωπισθεί επιτυχώς για να συνεχισθεί ομαλά η πορεία στο άμεσο και στο προσεχές μέλλον και να μη διασπασθεί η οποιαδήποτε σχέση.

### Περιστασιακή εξομολόγηση

Είναι όμως πολλές φορές που ο άνθρωπος αισθάνεται μια βαθύτερη ανάγκη ή έχει συναίσθηση ενός σφάλματος ή αμαρτίας που έχει διαπράξει, μιας ενοχής η οποία τον βαραίνει και ότι αυτό δεν αφορά μόνο στον εαυτό του με το συνάνθρωπο του αλλά ότι αφορά και στον θεό («ήμαρτον εν τω ουρανώ και ενώπιόν σου») και επιδιώκει την εξομολόγηση σε εκπρόσωπο της Εκκλησίας που έχει αρμοδιότητα «του δεσμείν και λύειν». Και τότε επιζητεί κάποια ευκαιρία να το πράξει. Απαιτεί έναν εξομολόγο και όχι μόνο ένα σύμβουλο σε θέματα ζωής. Αυτό μπορεί να συμβεί:

- Επ' ευκαιρία μιας επισκέψεως σε κάποιο μοναστήρι ή με αφορμή μια προσκυνηματική εκδρομή.
- Επ' ευκαιρία ασθενείας δικής του ή συγγενούς του στο σπίτι ή σε νοσοκομείο.
- Κάποιες φορές όταν παρευρίσκεται στην τέλεση του μυστηρίου του ι. ευχελαίου.
- Με παρότρυνση φίλου ή κηρύγματος στην Εκκλησία.
- Με την ανάγνωση ενός βιβλίου ή της Αγίας Γραφής κ.λ.π.

Ο άνθρωπος μας προβαίνει θα έλεγα σε μια περιστασιακή εξομολόγηση , το ζητούν οι περιστάσεις ή ο ίδιος βρίσκεται εμπερίστατος , φορτωμένος με δικές του ή με άλλων ενοχές. Μια τέτοια εξομολόγηση μπορεί να κρίνει το μέλλον μιας εξομολογητικής πρακτικής. Αν θα εξακολουθήσει να ασκεί μια τέτοια συνήθεια ή να απωθηθεί τελείως απ' αυτήν. Πόσες και πόσες περιπτώσεις δεν έχουμε που άνθρωποι ή ελκύστηκαν ή τραβήχτηκαν πίσω και από τη σκέψη ακόμη να εξομολογηθούν πάλι. Για πόσους όμως δεν αποτέλεσε ευλογία και ευκαιρία επανένταξης τους στη ζωή της Εκκλησίας;

Η χάρη του Θεού βοηθάει τον άνθρωπο σ' αυτές τις στιγμές να μπορέσει ν' αποθέσει αυτό που τον απασχολεί σε κάποιον που με τον κατάλληλο τρόπο θα τον δεχθεί και θα αισθανθεί έτσι ότι γίνεται αποδεκτός με αγάπη. Επιμένω σ' αυτό που έχω ονομάσει άλλοτε ως *αναγκαία στάση* , μια *στάση φιλοξενίας* που συνοψίζει μια *στάση υποδοχής και αγάπης*.

## **Στάση φιλοξενίας : υποδοχή και αγάπη**

Ο άνθρωπος που προσφεύγει υπό την πίεση των πραγμάτων σε αυτό που ονομάσαμε περιστασιακή εξομολόγηση αναμένει να τον υποδεχθούν με κατανόηση , με ανεκτικότητα , με σεβασμό , με παραδοχή γι' αυτό που είναι. Να μπει ο άλλος στη θέση του , να τον ανεχθεί σε ό,τι του πει , να τον σεβαστεί σαν μοναδική

προσωπικότητα χωρίς να θελήσει να εφαρμόσει πάνω του όλα τα κοινωνικά και ψυχολογικά στερεότυπα να τον παραδεχτεί τέλος αν όχι ηθικά τουλάχιστον χωρίς να του αμφισβητεί τη ειλικρίνεια σ' αυτά που ανακοινώνει και εξομολογείται. Μια τέτοια στάση δεν είναι πάντοτε εύκολη να τηρηθεί με την απαραίτητη διάκριση και το ποιμαντικό τακτ που απαιτείται σ' αυτές τις περιπτώσεις.

Πρέπει να εμφορείται από ένα πνεύμα αγάπης που δεν είναι καρπός μόνο μιας καλλιέργειας ανθρώπινης αλλά και καρπός του Αγίου Πνεύματος. Μιας αγάπης έτσι όπως ο Απόστολος Παύλος μας την παραδίδει στον γνωστό του ύμνο στην Α' προς Κορινθίους επιστολή. Είναι πολύ σημαντική η εφαρμογή του σ' αυτές τις περιπτώσεις γιατί πρέπει να είναι αυθόρμητη, από ένα ξεχείλισμα ήθους που απλώνεται «επί δικαίους και αδίκους».

Εκδηλώνεται σαν συμπάθεια στην πρόοδο του άλλου αλλά, και σαν συμπόνια στις πτώσεις του. Η προσοχή μας να είναι στραμμένη σ' αυτόν και μόνο και να είναι φανερό ότι δεν ενδιαφερόμαστε για τη δικαιοσύνη μας ή την ανωτερότητά μας. Αποδεχόμαστε την ελλειματική και υπολειπόμενη διάσταση της συμπεριφοράς και του είναι του. Μακροθυμούμε, υπομένουμε, καλύπτουμε καταστάσεις που ανάγονται στο παρελθόν, τον εμπιστευόμαστε και ελπίζουμε στο μέλλον του.

Έχει σημασία να τον ακούσουμε με προσοχή, να συν-βουλευτούμε μαζί του, να μας ενδιαφέρει η άποψή του όχι να του επιβάλουμε τις απόψεις μας. Να του αφήσουμε περιθώριο να

αναπτυχθεί, γιατί ο κάθε άνθρωπος έχει τα δικά του μέτρα και όρια. Εμείς μπορούμε να τον βοηθήσουμε να διακρίνει τα όριά του και τα περιθώρια που του αναλογούν. Πολλές φορές με τη στάση μας τον περιθωριοποιούμε και του κλείνουμε την πόρτα και τον αποκλείουμε. Ο εξομολόγος δεν είναι ο Προκρούστης της Κακιάς Σκάλας αλλά ο οδηγός στην Κλίμακα που ανεβάζει από τη Σκάλα του Κακού προς τον μόνο Αγαθό.

Και όπως είπαμε ο πνευματικός έχει να αντιμετωπίσει πολλές φορές και ποικίλες περιπτώσεις, να διευθετήσει και να κανονίσει διάφορε καταστάσεις. Στην παρούσα εισήγηση δεν μπορούμε να περιλάβουμε συζήτηση επί συγκεκριμένων περιπτώσεων. Μπορεί στη συζήτηση που θα ακολουθήσει να αναφερθείτε σε ζητήματα που σας απασχόλησαν και έχετε όλοι πείρα από την προσωπική σας ζωή και την εξομολογητική σας πράξη. Χωρίς να υπόσχομαι ότι ο χρόνος θα επαρκέσει ώστε να τα εξαντλήσουμε. Θα είναι υλικό για επιμέρους σεμινάρια εξομολόγων και όπως γνωρίζω σ' αυτά και συζητείτε και αντιμετωπίζετε τέτοιου είδους θέματα.

## **Μερικά παραδείγματα**

Ασφαλώς σε διάφορα βιβλία που αναφέρονται στην ι. εξομολόγηση παρατίθενται παραδείγματα τέτοια που υποδεικνύουν ποικίλους τρόπους αντιμετώπισεως. Η λογοτεχνία, επίσης, δική μας και ξένη, διαζωγραφίζει με παραδειγματικό τρόπο περιστάσεις τέτοιου τύπου εξομολογήσεων που σφράγισαν τους ανθρώπους που

εκμυστηρεύτηκαν κρίσιμες καταστάσεις της ζωής τους αλλά και τους εξομολόγους που αποδέχτηκαν αυτές τις εξομολογήσεις.

- Παράδειγμα η συγκλονιστική σκηνή εξομολογήσεως του φονέα του αδελφού του Αγίου Διονυσίου του νέου Αρχιεπισκόπου Αιγίνης του θαυματουργού, όπως έχει αποτυπωθεί σε γνωστό ποίημα και έργο λαϊκού ζωγράφου.
- Τέτοιες σκηνές έχει περιγράψει με λογοτεχνική χάρη και γλαφυρότητα ο μακαριστός Μητροπολίτης Μηθύμνης Κυρός Ιάκωβος στο βιβλίο του, Υπηρέτης και οικονόμος, Καλλονή, 1974, σ. 10 – 16.
- Θαυμαστές ψυχογραφικές περιγραφές έχει κάνει και ο μεγάλος Ντοστογιέφσκι αναφερόμενος στον Στάρετς Ζωσιμά στο γνωστό έργο του *Αδελφοί Καραμαζόφ*.

Πόσο δύσκολο είναι, αλήθεια, να διακρίνεις τις αμαρτίες των ανθρώπων, να κρίνεις και ν' αποφασίζεις. Κι αν αυτό είναι για μας τους κοινούς θνητούς δύσκολο, τι βάρος συνιστά και τις ευθύνες συνεπάγεται για τον Πνευματικό, που σ' αυτές τις περιπτώσεις σχοινοβατεί και βαδίζει στην κόψη του ξυραφιού μη γνωρίζοντας πάντοτε πολύ καλά πότε να δείξει το επιεικές και πότε να φανεί ακριβής. Υπάρχουν στιγμές στην ποιμαντική του δραστηριότητα, που αμφιταλαντεύεται και μετεωρίζει, ανάμεσα στις Συμπληγάδες της Ακριβείας και της Οικονομίας.

Πως να ορθοτομήσει την αλήθεια ο Πνευματικός και να στοιχήσει στις επιταγές που οριοθετεί ο ρβ' (102) κανόνας της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου και το Ενταλτήριο Γράμμα που έχει λάβει από τον Επίσκοπό του (Πηδάλιον, σ. 311 – 313, 758);. Πόσες φορές δεν βρίσκεται ο Πνευματικός σε δίλημμα και δεν γνωρίζει ούτε τι να πράξει ούτε αν έπραξε ορθά ή λανθασμένα, αν έσφαλε ή «αμάρτησε;». αυτήν την προβληματική την δίδει με τρόπο απaráμιλλο ο Κ. Θεοτόκης (1872 – 1923) στο ομώνυμο πασχαλινό διήγημά του. Στην προκείμενη περίπτωση φαίνεται ότι στη σκέψη του γέροντα ιερέα πλανάται ο 34<sup>ος</sup> κανόνας του Μ. Βασιλείου «*περί του μένειν αδημοσιεύτους τας μοιχευθείσας άνευ μέντοι κοινωνίας*» (Πηδάλιον σ. 612). Αν όμως δεν την κοινωνούσε, θα ήταν σαν να τη «δημοσίευε» και να έκανε γνωστό το αμάρτημα της κόρης στον πατέρα της!

Το μάθημα ποιμαντικής οικονομίας που δίνει «ο χρυσοφορεμένος γέροντας λειτουργός» στο διήγημα του Κ. Θεοτόκη δεν είναι απλό.